

УДК 349.231

Д. В. БУСУЙОК,
кандидат юридичних наук

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ ГОСПОДАРСЬКИХ КЛАСТЕРНИХ ОБ'ЄДНАНЬ В АГРОПРОДОВОЛЬЧІЙ СФЕРІ

До завдань Державної цільової програми розвитку українського села на період до 2015 р. [1, с. 7] віднесено створення організаційно-правових і соціально-економічних умов для комплексного розвитку сільських територій. При цьому чинне законодавство не містить визначення поняття сільських територій та способів їх розвитку.

Вчені визначають сільські території як історично сформовану в законодавчо визначених межах системну сукупність, що поєднує адміністративно-територіальну (сільські поселення, села, сільські ради) та територіально-функціональну належність (сільськогосподарське виробництво, переробка сільськогосподарської і промислової продукції, її зберігання та реалізація) [2].

Відповідно до Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21 травня 1997 р. [3] територіальна громада – жителі, об'єднані постійним проживанням у межах села, селища, міста, що є самостійними адміністративно-територіальними одиницями, або добровільне об'єднання жителів кількох сіл, що мають єдиний адміністративний центр. Адміністративно-територіальна одиниця є область, район, місто, район у місті, селище, село. Відповідно до Закону України «Про сільськогосподарську дорадчу діяльність» від 17 червня 2004 р. [4] сільська місцевість – територія, що знаходяться за межами міст і є переважно зонами сільськогосподарського виробництва та сільської забудови.

Останнім часом у літературі поряд з такими термінами, як сільські території, сільські поселення, села, сільські ради, сільська місцевість [5] з'явився такий термін, як «кластер». Доволі широке застосування цього терміну пов'язано з тим, що економісти останнім часом почали активно досліджувати кластерну організацію аграрного виробництва [6; 7].

Під кластером у сільському господарстві вони розуміють міжгосподарське територіальне об'єднання не тільки взаємодоповнюючих підприємств (як великого аграрного бізнесу, так і малого сільськогосподарського підприємства), що співпрацюють між собою, формуючи замкнутий технологічний цикл великотоварного виробництва і реалізації конкурентоспроможної кінцевої продукції (товарів, послуг) при збереженні юридичної самостійності його учасників. Сюди можуть входити й інфраструктурні складові, серед яких – органи державного управління та наукові установи, що створюють сприятливі умови для виробництва і просування продукції учасників кластера на ринку сільськогосподарської продукції та продовольства [8].

Виходячи з наведеного визначення, кластерну організацію сільського виробництва можна розглядати як один із засобів забезпечення розвитку сільських територій. Відтак сільські території можна розглядати як території, у межах яких діють кластери. У зв'язку з цим постає потреба дослідити види

господарських кластерних об'єднань в агропродовольчій сфері, їхні організаційні форми та заходи з їхнього розвитку.

Розрізняють великотоварних і дрібнотоварних виробників сільськогосподарської продукції. Розвиток дрібнотоварних виробників сільськогосподарської продукції може забезпечити розвиток виробничої, обслуговуючої та соціальної сфери на селі. Такі виробники сільськогосподарської продукції не повинні спинятись лише на виробництві сировини. Необхідно організовувати її переробку та виробництво продуктів харчування. Кошти, отримані від реалізації продукції, залишатимуться в межах території виробництва сільськогосподарської продукції. Це сприятиме підвищенню зайнятості населення на селі та зумовить потребу в розвитку соціальної інфраструктури на селі, – будівництві житлових та громадських споруд, об'єктів інфраструктури.

Розрізняють такі види господарських кластерних об'єднань в агропродовольчій сфері, як: агропродуктові, територіально-виробничі, науково-виробничі [8]:

агропродуктові кластерні об'єднання суб'єктів господарювання – первинних виробників сільськогосподарської продукції, підприємств переробних галузей, інших суб'єктів господарювання агропродовольчої сфери створені для організації взаємодії та спільної господарської діяльності учасників з виробництва і просування сільськогосподарської продукції та продуктів її переробки по відповідному (-их) продуктовому(-их) ланцюгу(-ах) агропродовольчого ринку;

територіально-виробничі кластерні об'єднання суб'єктів господарювання – первинних виробників сільськогосподарської продукції, підприємств переробних галузей, інших суб'єктів господарювання агропродовольчої сфери, створені для організації взаємодії та спільної господарської діяльності учасників з виробництва і реалізації сільськогосподарської продукції та продуктів її переробки на території визначеної адміністративно-територіальної одиниці і за її межами;

науково-виробничі кластерні об'єднання суб'єктів господарювання – наукових, освітніх установ, дорадчих служб, інших агроконсалтингових і агро-сервісних формувань, а також первинних виробників сільськогосподарської продукції, підприємств переробних галузей, інших суб'єктів господарювання агропродовольчої сфери створені для організації взаємодії та спільного впровадження інновацій для забезпечення інноваційного розвитку їх учасників.

Аграрний кластер (господарське кластерне об'єднання) може утворюватися як у формі юридичної особи, так і без цього [8].

Організаційною формою господарського кластерного об'єднання без створення юридичної особи є просте товариство – договірне господарське об'єднання, утворене на основі договору(ів) про спільну діяльність з покладенням обов'язків з ведення бухгалтерського обліку спільного майна учасників, спільної діяльності та її результатів на уповноваженого учасника.

Організаційною формою господарського кластерного об'єднання у формі юридичної особи є асоціація – договірне господарське об'єднання, утворене на основі установчого договору, або консорціум – тимчасове статутне об'єднання

підприємств для досягнення його учасниками певної спільної господарської мети (реалізації цільових програм, науково-технічних, будівельних проєктів тощо).

Якщо великотоварні виробники сільськогосподарської продукції, у зв'язку з наявністю у них достатніх фінансових ресурсів, можуть самостійно організовувати кластери, то кластери, в межах яких діятимуть середньо- та дрібно-товарні виробники сільськогосподарської продукції можуть створюватись не лише за ініціативою дрібнотоварних виробників сільськогосподарської продукції, а й за ініціативою органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування. Передбачити всі можливі варіанти кластерів, які можуть виникати, важко. У зв'язку з цим ми вважаємо, що в чинному законодавстві перелік видів господарських кластерних об'єднань має бути відкритим.

Співпраця між дрібнотоварними виробниками сільськогосподарської продукції, органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування може відбуватись у формі публічно-приватного партнерства. Органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування в межах публічно-приватного партнерства можуть надавати: інформаційні послуги, субсидії, податкові пільги, забезпечувати побудову потрібної інфраструктури.

Зокрема, у частині надання інформаційних послуг за дорадчими службами може бути закріплений обов'язок щодо організації створення кластерів та інформаційного забезпечення кластеризації.

Створення кластерів вимагає наявності комплексної інформації про стан розвитку сільських територій, – хто і що виробляє та в якій кількості, а також хто, як і в якій сфері обслуговує. Ми вважаємо, що для цього потрібно запровадити моніторинг стану розвитку сільських територій. Варто розрізнити базовий та систематичний моніторинг стану розвитку сільських територій. Базовий моніторинг передбачатиме збір та аналіз первинної інформації про стан розвитку сільських територій. Кожний наступний збір та аналіз інформації про стан розвитку сільських територій можна розглядати як систематичний моніторинг сільських територій.

Моніторинг стану розвитку сільських територій може передбачати збір інформації щодо:

адміністративно-територіальних одиниць, у межах яких діють суб'єкти, які виробляють сільськогосподарську продукцію, суб'єкти, які обслуговують сільськогосподарську діяльність, суб'єкти, які зайняті в сільському зеленому туризмі;

суб'єктів, які виробляють сільськогосподарську продукцію;

суб'єктів, які обслуговують сільськогосподарську діяльність;

суб'єктів, які зайняті в сільському зеленому туризмі;

видів та кількості сільськогосподарської продукції, що виробляється (зерно, м'ясо, молоко, яйця тощо);

земель сільськогосподарського призначення та земель промисловості, зайнятих у виробництві сільськогосподарської продукції та обслуговуванні сільськогосподарської діяльності (види земель, володільці земель, права на землю);

населення (рівень безробіття, дохід на душу населення, тривалість життя, рівень народжуваності);

соціальної сфери (рівень забезпечення житлом, дошкільними закладами, школами, лікарнями, бібліотеками тощо).

Інформація, отримана в результаті моніторингу стану розвитку сільських територій, може підлягати обліку у спеціально створеному для цього кадастрі, – Державному кадастрі сільських територій. Державний кадастр сільських територій може бути призначений для забезпечення органів державної влади, органів місцевого самоврядування, заінтересованих підприємств, установ, організацій і громадян достовірною та об'єктивною інформацією щодо природного, господарського стану та правового режиму природних та інших ресурсів відповідних сільських територій.

На базі інформації, розміщеної у Державному кадастрі сільських територій, можуть прийматися програми розвитку сільських територій на національному, регіональному та локальному рівнях. Створення кластерів може передбачатись у програмах, які мають розроблятись на національному, регіональному та локальному рівні, зокрема на рівні всієї країни, області, району. Якщо програми на національному рівні можуть передбачити загальну стратегію розвитку кластерів у межах всієї країни, то програми на регіональному та локальному рівнях можуть передбачити розвиток кластерів виходячи з економічних, соціальних умов, притаманних певним територіям.

Метою програм розвитку сільських територій на національному, регіональному та локальному рівнях має бути: збільшення кількості господарств, зайнятих у сільському господарстві; збільшення дохідності господарств, зайнятих у сільському господарстві; збільшення чисельності населення, зайнятого у сільському господарстві; зменшення кількості безробітних на селі; збільшення чисельності сільського населення та їх доходів.

Підсумовуючи, ми вважаємо, що розвитку сільських територій можна досягти за допомогою запровадження:

кластерної організації виробництва сільськогосподарської продукції;

управління у сфері розвитку сільських територій у формі: моніторингу стану розвитку сільських територій, ведення Державного кадастру сільських територій та програмування розвитку сільських територій.

Наведені заходи мають сприяти розвитку дрібнотоварного виробництва сільськогосподарської продукції та соціальної сфери села.

Список використаних джерел

1. *Постанова* Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державної цільової програми розвитку українського села на період до 2015 року» від 19 вересня 2007 р. № 1158 // 08.10.2007. – № 73. – Стор. 7.

2. *Стратегічні напрями сталого розвитку сільських територій на період до 2020 року* / [Лупенко Ю. О., Маліка М. Й., Булава О. Г. та ін.]; за ред. Ю. О. Лупенка та О. Г. Булава. – К. : ННЦ ІАЕ, 2013. – 74 с.

3. *Закон* України «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21 травня 1997 р. № 280/97-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1997. – № 24. – Ст. 170.

4. Закон України «Про сільськогосподарську дорадчу діяльність» від 17 червня 2004 р. № 1807-IV // Урядовий кур'єр. – 2004. – 08 вересня.

5. Гафурова О. В. Соціальний розвиток села в Україні: теорія та практика правового регулювання : [монографія] / О. В. Гафурова ; [за ред. В. М. Єрмоленка]. – К. : Ірідіум, 2014. – 480 с.

6. Аграрні кластери у запитаннях та відповідях / [Кропивко М. Ф., Лупенко Ю. О., Малік М. Й та ін.] ; за ред. М. Ф. Кропивка. – К. : ННЦ ІАЕ, 2013. – 30 с.

7. Стратегічні напрями реформування управління комплексним розвитком агропромислового виробництва і сільських територій / [Кропивко М. Ф., Малік М. Й, Ковальова О. В. та ін.] ; за ред. М. Ф. Кропивка. – К. : ННЦ ІАЕ, 2012. – 82 с.

8. Підвищення конкурентоспроможності та соціальної спрямованості агропромислового виробництва на основі розвитку кластерних систем / [Кропивко М. Ф., Лупенко Ю. О., Малік М. Й та ін.] ; за ред. М. Ф. Кропивка. – К. : ННЦ ІАЕ, 2013. – 46 с.

Бусуйок Д. В. Правове регулювання розвитку господарських кластерних об'єднань в агропродовольчій сфері

У статті проведено дослідження видів господарських кластерних об'єднань в агропродовольчій сфері, їх організаційних форми та заходів з їх розвитку. Визначено, що розвитку сільських територій можна досягти за допомогою запровадження кластерної організації виробництва сільськогосподарської продукції та управління у сфері розвитку сільських територій у формі: моніторингу стану розвитку сільських територій, ведення Державного кадастру сільських територій та програмування розвитку сільських територій.

Ключові слова: сільська територія, кластер, аграрне виробництво, моніторинг, кадастр, програма.

Бусуйок Д. В. Правовое регулирование развития хозяйственных кластерных объединений в агропродовольственной сфере

В статье проведено исследование видов хозяйственных кластерных объединений в агропродовольственной сфере, их организационных форм и способов их развития.

Определено, что развития сельских территорий можно достичь при помощи введения кластерной организации производства сельскохозяйственной продукции и управления в сфере развития сельских территорий в форме: мониторинга состояния развития сельских территорий, ведения Государственного кадастра сельских территорий и программирования развития сельских территорий.

Ключевые слова: сельская территория, кластер, аграрное производство, мониторинг, кадастр, программа.

Busuyok D. V. Legal adjustment the development of economic cluster associations in the agricultural sphere

A study of types of economic cluster associations in the agricultural sphere, their organizational forms and methods of their development have been undertaken in the article.

The meaning of rural territories and the ways of their development do not exist in the current legislation. There are different forms of meaning of rural territories in the literature. Cluster associations in the agricultural sphere can be the option how to develop rural territories. Rural territories can be discovered as the territories where cluster associations in the agricultural sphere can act. That is way there is the necessity to find out the types of economic cluster associations in the agricultural sphere, their forms and the acts of their development.

There are great and small producers of agrarian production. Through the development of small producers of agrarian production the growth of production, served and social aspects in

the agricultural sphere can be obtained. Such producers of agricultural production should not have stopped only on the production of raw material. It is necessary to organize her processing and production of foodstuffs. Money from realization of products will remain within the limits of rural territory. It will raise the level of employment of rural population and cause the requirement in development the social infrastructure of the countryside, - houses, schools, hospitals etc.

There are the following types of economic cluster associations in the agricultural sphere: agrofood, spatial and manufactured, scientific and manufactured. An agrarian cluster (economic cluster association) can operate as a legal entity or without creating the legal entity.

The large producers of agricultural goods because of sufficient financing can organize clusters by themselves. The clusters where middle and small producers of agricultural goods will operate should be organized not only by the middle and small producers of agricultural goods but also by executive organs and local self-government bodies. It is difficult to envisage all possible variants of clusters that can arise up. That is way it is necessary to leave open the list of types of economic cluster associations in a current legislation.

The collaboration among the small and middle producers of agricultural goods, executive bodies and local self-government bodies can take place in a form of public-private partnership. Executive bodies and local self-government bodies within the limits of public-private partnership can help with informative services, subsidies, tax deductions, etc.

It is certain that development of rural territories can be obtained by introducing cluster organization of production of agricultural goods and managing in the field of development of rural territories in such forms: monitoring of development status of rural territories, conduction of the State cadaster of rural territories and programming of development of rural territories.

There are a base and systematic monitoring of development status of rural territories. The base monitoring will envisage the collection and analysis of primary information about the status of rural territories development. Every next collection and analysis of information about the status of rural territories development will be the systematic monitoring of rural territories.

There is can be obtained such information as the result of monitoring of development status of rural territories: subjects, which produce agricultural goods; subjects, which serve agricultural activity; subjects, which are busy in rural green tourism; kinds and amount of agricultural goods (grain, meat, milk, eggs, etc.); development status of agricultural land; development status of rural population (unemployment rate, per capita income, life-span, level of birth-rate); development status of social sphere (kinds and amount of houses, schools, hospitals, libraries); etc.

This information can be gathered in the State cadaster of rural territories and used for programming the development of rural territories.

Key words: rural territory, cluster, agrarian production, monitoring, cadaster, program.